

9. Závěr a doporučení

Ondřej Drobil

V závěru této knihy nám dovoluť se zamyslet nad budoucností konceptu a praxe kontaktní práce, kam by se měla v budoucnu odvíjet. Chtěli bychom tímto otevřít kritickou diskusi nad tím, zda je tento koncept i dnes relevantní, v jakých kontextech se kontaktní práce odehrává, resp. by se mohla či měla uplatnit, kdo je nebo by měl být nositelem tohoto pojmu a jeho praktického využití, a sami do ní přispět.

V kapitole č. 4 byla postupně představena hlavní teoretická východiska kontaktní práce, ale především její cesta od skupiny „srdcařů“, kteří se rozhodli v porevolučních časech dělat věci jinak, až po etablování kontaktní práce pod záštitou České asociace streetwork, která svoji filozofii reprodukuje především skrze vzdělávací činnosti. Od sociálně pedagogické práce s dětmi a mladistvými „mimo zdi instituce“ se pojem postupně rozšířil i mezi další cílové skupiny až do nynější podoby ve smyslu sociální práce vykonávané v přirozeném prostředí klienta, založené na aktivním vyhledávání a navázání kontaktu, přičemž tato činnost se institucionalizovala skrze neziskové organizace poskytující sociální služby a přijatý zákon o sociálních službách.

Tato východiska sloužila jako vstupní předpoklady našeho výzkumného projektu. Hlavní fázi „akademické větve“ výzkumného šetření jsme realizovali v několika organizacích poskytujících sociální služby právě proto, že jsme jejich prostředí a metody považovali za nejpřesnější operacionalizaci pojmu kontaktní práce. V rámci šetření (výsledky obsahuje primárně kapitola č. 5) jsme identifikovali hlavní faktory, které mají vliv na realizaci kontaktní práce v rámci terénních sociálních služeb nebo přímo brání tomu, aby naplňovala své poslání, tj. přispívat k dostupnosti důstojného života: 1. úzké zaměření cílových skupin, 2. krize bydlení, jež zlepšování situace klienta prakticky paralyzuje, 3. nefunkční spolupráce sociálních služeb s dalšími institucemi, 4. působení organizací v prostoru, 5. související s nerovnými geografickými podmínkami regionu, čímž vznikají území, které žádná služba neobhospodařuje, a 6. spolupráce a komunikace organizací se samosprávami a státní správou, na nichž jsou organizace závislé a které v určitých ohledech chybí legislativou ukotvený rámec pravidel a parametrů.

Jedná se veskrze o strukturální bariéry, jejichž příčinou je nejen příliš rigidní nebo naopak nedostatečná legislativa, ale i komplexnější fenomény současné společnosti jako v případě faktoru bydlení. Nepřísluší nám, s ohledem na naše profesní zázemí a zaměření, navrhopvat konkrétní řešení nastíněných problémů, které realizaci kontaktní práce od její ideálnětypické podoby a představy odvracejí. Pokud bychom jako příklad uvedli zmíněnou příliš úzkou specializaci sociálních služeb, proměnou tohoto systému bychom vlastně popřeli paradigma sociální práce v České republice, tak jak bylo stanoveno zákonem o sociálních službách. A takto bychom mohli pokračovat.

Inovovat praxi kontaktní práce v mezích a hranicích současného systému jsme se přesto pokusili, o čemž pojednává kapitola č. 7. Věříme, že navržený workshop přispěje k zlepšení kompetencí při výkonu kontaktní práce a zároveň zvýší povědomí o systémových aspektech.

V každém případě jsou námi identifikované faktory výraznou překážkou pro to, aby terénní služby coby nositelé pojmu kontaktní práce dokázaly za stávajících podmínek navázat kontakt se všemi lidmi, kteří žijí pod úrovní důstojného života, ať už se nacházejí v centru či na periferii, natožpak aby dokázaly jedince vytáhnout na úroveň důstojného života. „Děť v systému“, ať už ve smyslu fyzickém či nemateriálním, a kontextů či způsobů, jak vznikají, je zkrátka příliš mnoho, jak jsme ukázali ve výzkumu.

Vnímáme však v „terénu“ jednu další oblast sociální práce, jež má dle našeho soudu potenciál stát se nositelem kontaktní práce, a tou je sociální práce na obci. Sociální práce na obci úzce souvisí s tématem přenesené působnosti, o níž pojednává kapitola č. 6. Toto téma se v rámci celé knihy objevilo několikrát, spíše však implicitně, nevěnovali jsme mu tak velkou pozornost. I to možná odráží jeho tajemnost a nečitelnost pro politiky i širokou veřejnost, o němž jsme se zmiňovali. Původně jsme totiž vycházeli z předpokladu, že nositelem kontaktní práce jsou primárně neziskové organizace poskytující terénní služby, tento předpoklad navazuje na působení České asociace streetwork.

Pokud si přečteme zákon o sociálních službách, zjistíme, že předepsané fungování sociální práce na obcích s rozšířenou působností by se do velké míry s tím, co chápeme pod pojmem kontaktní práce, mělo překrývat. Dle zákona by měl sociální pracovník na obci, resp. sociální odbor sloužit jako koordinátor sociálních služeb, zajišťovat lidem, kterým hrozí sociální vyloučení, kontakt na sociální službu, a to nejen těm, kteří žijí na území dané obce, ale i v celém spravovaném obvodu. V praxi ovšem tento potenciál naplněn není, jak dokládají dílčí zjištění z kapitoly č. 5, ale především výzkum VÚPSV pro MPSV z roku 2016 (podrobnosti v kapitole č. 6), jenž identifikoval několik příčin současného stavu, s nimiž se do velké míry ztotožňujeme.

Výzkumníci jako jeden z problémů identifikovali skutečnost, že samosprávy často sociální oblasti nerozumí, neuvědomují si specifika této disciplíny, v důsledku čehož se pak nechtějí podílet na spolufinancování sociální práce, kumulují jejich agendu s dalšími činnostmi nebo její výkon přímo ovlivňují, což je jen jednou z mnoha manifestací problematiky přenesené působnosti – nejasně artikulovaného souběhu výkonu státní správy a samosprávy v rámci jednoho úřadu (Musil a kol. 2016). I v úvahách o tom, zda by sociální práce na obci mohla být nositelem kontaktní práce, tak narážíme na systémové bariéry. Ze zprávy VÚPSV je tak evidentní, že MPSV si tyto bariéry uvědomuje a jím formulovaná doporučení by dle našeho soudu měla sociální práci na obci k ideálu kontaktní práce přiblížit. V dané problematice se však prolíná, resp. přímo „střetává“ odborná dimenze s dimenzí politickou. Vzhledem k proklamované a zákonem ukotvené autonomii obcí a jejich samospráv, kterou by navrhované řešení do jisté míry mohlo omezit, by narazilo na nevoli ze strany představitelů obcí. Zároveň dodejme, že se nejedná o problém, který by se týkal jen sociální práce a MPSV, nýbrž je jen jedním z mnoha projevů nejasně vymezeného a skrze politické mechanismy „zranitelného“ souběhu samostatné a přenesené působnosti.

V závěru se ještě jednou vraťme k ideovým východiskům kontaktní práce. Jednou z hlavních myšlenek je působení praxe „mimo zdi instituce“. Logicky tak vyvstane otázka, zda se sociální práce na obci, jež je součástí úřadu, s deinstitutionalizací, jak by si je představovali Klíma a spol. (Klíma 2004), kategoricky nevylučuje. Jsme toho názoru, že nikoli. Instituce v sociologickém pojetí neznamená kamennou budovu, úřad, vyjadřuje spíše rigiditu mechanismů, opakované a normami ukotvené jednání či zkušenost. Takový je i kontakt kontaktního pracovníka s jednotlivcem. Jsme toho názoru, že pokud dojde k dílčím opatřením, mezi kterými musí být snaha o co největší nezávislost sociální práce v rámci obecního úřadu a vybudování respektu vůči specifikům výkonu sociální praxe, rozmanitosti metod a „tekutosti“ situací skrze osvětu samosprávy, vyšších úřadů, ale i veřejnosti, je možné se k základním idejím kontaktní práce přiblížit.

Bibliografie

Klíma, P. (2004). Pedagogika za zdmi institucí. In: Jedlička, P. (Ed.). *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. Praha: Themis.

Musil, L. a kol. (2016). *Spolupůsobení přenesené a samostatné působnosti subjektů veřejné správy při zajišťování dostupnosti sociálních služeb a sociální práce*. [online]. Brno: VÚPSV. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/fulltext/vv_012.pdf [citováno 10.6. 2022].

Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108/zneni-20220201>, [citováno 10. 6. 2022]